

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.42>

УДК 338.48

*В. О. Жмуденко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6756-8288>*

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ ТА ГОСТИННОСТІ

*V. Zhmudenko,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Management, Uman National University of Horticulture*

INNOVATIVE ASPECTS OF STRATEGIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISES IN THE TOURISM AND HOSPITALITY INDUSTRY

Статтю присвячено дослідженню інноваційних аспектів стратегічного розвитку в сфері туризму та гостинності, що є одним із ключових факторів успіху підприємств у цій сфері. Під час дослідження інноваційних аспектів в управлінні розвитком індустрії гостинності України було з'ясовано, що в Україні дана галузь все ще продовжує відставати за економічними показниками від провідних держав. Визначено, що туристична та готельно-ресторанна індустрія як України, так і світу в цілому суттєво адаптувались до глобальних викликів та змін, зокрема, від початку проявів

пандемії та інших кризових явищ і далі – до діяльності в умовах російського вторгнення в Україну, та прямує до свого нормального функціонування навіть в умовах обмежень. Велику роль у даному пристосуванні відіграють інноваційні рішення. Встановлено, що інноваційне реформування досліджуваної сфери сприятиме як короткостроковим, так і довгостроковим поліпшенням показників попиту, зростанню кількості підприємств готельно-ресторанного та туристичного бізнесу і, відповідно, робочих місць у даному секторі економіки, підвищенню якості та конкурентоспроможності вітчизняного туристичного продукту, збільшенню вкладу даної галузі у ВВП.

The article is devoted to the study of innovative aspects of strategic development in the field of tourism and hospitality, which is one of the key success factors of enterprises in this field. During the study of innovative aspects in the management of the development of the Ukrainian hospitality industry, it was found that in Ukraine this industry still continues to lag behind the leading countries in terms of economic indicators. It was determined that the tourism and hotel and restaurant industry of both Ukraine and the world as a whole have significantly adapted to global challenges and changes, in particular, from the beginning of the pandemic and other crisis phenomena and onward - to activities in the conditions of the Russian invasion of Ukraine, and is heading towards its normal functioning even under conditions of restrictions. Innovative solutions play a big role in this device. It has been established that the innovative reformation of the studied area will contribute to both short-term and long-term improvement of demand indicators, an increase in the number of hotel-restaurant and tourist business enterprises and, accordingly, jobs in this sector of the economy, an increase in the quality and competitiveness of the domestic tourism product, and an increase in the contribution of this industry. During the study of innovative opportunities and solutions in the management of the development of the hospitality industry of Ukraine, it was found that tourism in Ukraine still continues to lag behind the

leading countries in terms of economic indicators. It has been determined that the tourism industry of both Ukraine and the world as a whole has significantly adapted to global challenges and changes, in particular, from the beginning of the pandemic and other crisis phenomena and onward - to activities in the conditions of the Russian invasion of Ukraine, and is on its way to normal functioning even under restrictions. The development of innovative technologies in a strategic perspective involves the creation of necessary conditions for the emergence and development of tourism and hotel-restaurant business enterprises aimed at ensuring the competitiveness of services provided in accordance with the level of international standards.

Ключові слова: *інновації, гостинність, стратегічний розвиток, індустрія, туризм, послуга.*

Keywords: *innovation, hospitality, strategic development, industry, tourism, service.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Початок ХХІ століття характеризується загальним розвитком індустрії туризму і гостинності в концепції глобалізації світової економіки і міжнародних відносин. В умовах світової кризи постала необхідність формування стратегії розвитку багатьох галузей національних економік і способів міжнародної комунікації. Особливого значення набуває перегляд наявних методів суспільної комунікації в галузі готельно-ресторанного та туристичного бізнесу. У цілому, сучасні дослідження здебільшого зосереджені на пошуку напрямів національного інноваційного розвитку в концепції сталого розвитку. Результати наукових досліджень в тій чи іншій мірі знайшли відображення в державній інноваційній політиці. Проте, сьогодні наукова думка має бути зосереджена на пошук стимулів зростання інноваційно-економічного потенціалу господарюючих суб'єктів реального сектора економіки.

Формуються вони за рахунок здібностей внутрішнього середовища зазначених суб'єктів скористатися наявними можливостями (сигналами) зовнішнього середовища і перетворювати їх в чинники стратегічного і конкурентоспроможного розвитку в довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження управління розвитком індустрії туризму та гостинності України посідають суттєве місце в наукових працях вітчизняних науковців. Зокрема, Горбаль Н.І., Когут О.І., Гальцова О.Л., Юрченко Н.І., Юхновська Ю.О., Атаманчук В.В., Биркович В.І., Горшкова Л.О., Денисенко М.П., Євдокімова О.М. та багато інших. Попри це, подальших досліджень потребує питання інноваційних аспектів стратегічного розвитку в сфері туризму та гостинності в умовах глобальних викликів сучасності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування процесів впровадження, реалізації та результативності інноваційних аспектів стратегічного розвитку суб'єктів туристичного та готельного-ресторанного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємства індустрії туризму та гостинності чи не найбільше залежать від рівня розвитку економіки та, як показала світова пандемічна криза, точно найбільше серед інших галузей економіки стикаються із ризиками і загрозами сучасного світу. Індустрія гостинності і туризму в Україні тривалий час не входила до пріоритетних галузей та не знаходила державної підтримки, тому галузі ресторанного і готельного бізнесу отримували розвиток виключно за ініціативи приватного бізнесу. В перший воєнний 2022 рік сфера гостинності взагалі зазнала суттєвих втрат і скоротилася більше ніж на 65-70% у грошовому доларовому еквіваленті та біля на 55-60% в кількості працюючих закладів [1, 9]. Все це доводить необхідність дослідження інноваційних методів і механізмів розвитку індустрії гостинності і туризму в нових реаліях в умовах нових загроз. Самі обставини життя сьогодні примушують підприємства індустрії туризму і гостинності до ширшого впровадження

інноваційних продуктів і форм обслуговування. Розвиток туристичної інфраструктури й підвищення внутрішніх потоків туристів потребують значних капітальних інвестицій та інноваційних витрат.

Інновація, як економічна категорія, розглядається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення в новому або удосконаленому продукті, впровадженому на ринку, новому або удосконаленому технологічному процесі, що використовується у практичній діяльності або у новому підході до надання послуг [2]. Успіх інновації залежить, насамперед, від особистих та підприємницьких якостей інноватора. Трансформація ідеї на інновацію залежить від ефективності інноваційної інфраструктури. Інноваційна інфраструктура – це сукупність організацій, що сприяють реалізації інноваційних проектів, включаючи надання управлінських, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, кадрових, консультаційних та організаційних послуг [3]. Вона сприймається як ресурсна платформа інноваційного процесу. Причому на відміну фінансування одиничних проектів платформа створюється для всіх інноваторів і винахідників. Інноватор, спираючись на інноваційну інфраструктуру, реалізує інноваційний процес. Частка інноваційного виробництва характеризує конкурентоспроможність країни у світовому економічному просторі. Країни з «інноваційною економікою» – вершина еволюції, вони мають частку інноваційної продукції структурі ВВП від 30% [4]. Україна характеризується перехідною (транзитивною) економікою на інноваційну платформу.

Найважливішою рисою сучасного етапу розвитку економіки є підвищення ролі інновацій як основи економічного зростання держав, а також прагнення розвинених країн конкурувати за рахунок високих технологій і нестандартних нематеріальних активів. Інноваційна діяльність в сфері гостинності спрямована на створення нового або зміну існуючого продукту, вдосконалення транспортних, готельних, ресторанних та інших послуг, освоєння нових ринків, впровадження передових інформаційних і

телекомунікаційних технологій, сучасних форм організаційно-управлінської діяльності. В умовах конкурентної боротьби туристичні підприємства прагнуть запропонувати клієнтам нові продукти і послуги раніше за інших. При цьому, поле діяльності в інноваційній сфері галузі гостинності дуже обмежене, тому новаторам доводиться максимально використовувати існуючі ресурси, комбінувати послуги, які раніше ніколи не перетиналися в єдині пакети та пропонувати на ринку новий продукт.

Методологічні основи розвитку будь-якого підприємства, у т. ч. й індустрії гостинності, включають в себе розробку стратегії розвитку, планування та контроль виконання планів, управління персоналом, фінансове планування та аналіз. Визначаючи вектори розвитку підприємства індустрії гостинності важливо враховувати специфічні особливості галузі готельно-ресторанного бізнесу та вітчизняне законодавство у даній сфері. Наприклад, необхідно бути готовим до роботи в умовах змінного попиту, вміти швидко реагувати на зміни ринкової ситуації, ефективно використовувати ресурси та інфраструктуру готелю. Для розвитку підприємства харчування при готелі необхідно також враховувати тенденції розвитку галузі, такі як зростання попиту на здорове харчування, розвиток технологій у галузі харчування, яка повинна відображати потреби та очікування клієнтів, а також ринкові тенденції у галузі готельно-ресторанного бізнесу. Стратегія повинна визначати цілі та завдання підприємства, а також способи їх досягнення, включаючи підбір персоналу, розвиток нових продуктів та послуг, покращення процесів та технологій виробництва, аналіз ринку та конкурентів.

Окрім розробки стратегії, важливим етапом розвитку підприємства харчування при готелі є планування та контроль виконання планів. Фінансове планування та аналіз є важливими етапами розвитку підприємства індустрії гостинності. Фінансовий план повинен відображати доходи та витрати підприємства на короткий та середній терміни, а також визначити можливості для інвестування в розвиток підприємства. Аналіз фінансових

показників допоможе зрозуміти, як ефективно використовуються ресурси, які напрямки можуть бути покращені та на що варто інвестувати фінансові ресурси для забезпечення розвитку підприємства. Планування повинно включати плани на короткий, середній та довгостроковий періоди, враховуючи ринкові тенденції, фінансові та людські ресурси підприємства. Контроль виконання планів повинен забезпечити вчасну реакцію на зміни в ринковій ситуації та забезпечити досягнення запланованих цілей. Управління персоналом є ще однією важливою складовою розвитку підприємства харчування при готелі. Персонал повинен бути відповідно підібраним, навченим та мотивованим. Важливо забезпечити зручні умови праці, відповідну заробітну плату та можливості кар'єрного зростання [5].

Окрім того, розвиток підприємств досліджуваної сфери повинен відбуватися з урахуванням екологічних проблем та вимог збереження природних ресурсів. Важливо використовувати енергоефективні технології та матеріали, зменшувати кількість відходів та впроваджувати систему сортування відходів. Інноваційними елементами в цих межах також буде розвиток концепцій об'єктів розміщення, які будуть комфортними для туристів та не шкодитимуть екосистемам. Для розвитку таких об'єктів буде потрібне застосування інноваційних технологій, що дозволяють вирішити питання функціонування без виробництва шкідливих викидів, можливості цілорічного використання та безпечного знаходження у них. Глемпінги та автономні модулі в даному випадку є інноваційними рішеннями для розвитку екотуризму в Україні [6]. Зрозуміло, що залежно від місцевості та клімату технологічні рішення можуть і повинні відрізнятися, але базовим принципом повинен стати принцип відповідального туризму.

Загалом, слід зазначити, що стратегічний розвиток підприємств індустрії гостинності має бути пов'язаний з використанням інноваційних технологій та рішень, таких як автоматизація процесів, використання мобільних додатків для замовлення страв та послуг, використання розумних систем управління запасами та процесами виробництва тощо.

В сучасних умовах господарювання, у світі масштабної цифровізації, в умовах поєднання попиту та пропозиції під призмою діджиталізації, інноваційними напрями забезпечення стратегічного розвитку будь-якого підприємства, у т. ч. й підприємств індустрії гостинності є упровадження сучасних інноваційних технологій купівлі-продажу продукції та послуг з використанням системи онлайн-сервісу, різних додатків, якими можна скористатися, маючи просто телефонний пристрій. Купівля-продаж будь-яких продуктів онлайн є вимогою сучасного суспільства, оскільки сформовано окремий сегмент споживачів, який здійснює покупки виключно в Інтернеті. Передумовами до такої зміни стало стрімке збільшення зони покриття 4G+ мереж, зростаюча доступність смартфонів, розвиток платіжних сервісів і підвищення ступеня захищеності платежів, що здійснюються за допомогою мобільних транзакцій, прихід на ринок великих платіжних сервісів (Google Pay, Apple Pay). Особливо це стає актуально в сучасних умовах: кризи, пандемії, воєнного стану [7].

Варто зазначити, що в умовах інноваційної економіки розвиток інновацій у індустрії гостинності забезпечується:

- підготовкою кваліфікованих кадрів, які володіють професійними компетенціями, спрямованими на формування та реалізацію інноваційних проектів;

- активізацією проектної діяльності, що забезпечується, в свою чергу, фінансуванням фундаментальних та прикладних досліджень, створенням інкубаторів, бізнес-акселераторів тощо, які сприяють інноваційним кампаніям у галузі туризму;

- створенням єдиної інформаційної бази туристських ресурсів, підприємств, електронної карти гостя, формуванням маркетплейсу та централізацією зусиль щодо просування національного туристичного продукту України тощо [8].

Серед інноваційних типів у туристичній діяльності виділяють, як правило, такі:

- маркетингові, розраховані на просування туристичної послуги;
- продуктові, що передбачають створення принципово нового або перетворення старого туристичного продукту;
- організаційні, що створено задля реорганізації у системі управління туристичним підприємством чи туристичною індустрією загалом;
- технологічні, засновані на використанні нових технологічних прийомів, методів та методик створення продукту, використання ІТ-технологій;
- соціальні, які передбачають оновлення суспільних явищ, зміну життя соціуму, що неминуче впливає на сферу життєдіяльності індивіда [8].

Цифровізація та інноваційні рішення надають унікальну можливість розширити масштаби впровадження оперативних процедур, які робили подорожі безпечними і зручними в сучасних умовах, а нині в умовах дистанційної роботи, що пов'язано із наслідками російського вторгнення, на розвиток індустрії туризму та гостинності і формування сприятливого іміджу України в цілому.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Отже, на підставі вищевикладеного слід підкреслити, що не зважаючи на величезні проблеми, з якими стикається Україна в розвитку індустрії туризму та гостинності з урахуванням її функціонування в умовах російсько-української війни, Україна володіє великим туристичним, ресурсним та інноваційним потенціалом, грамотність та раціональність у використанні яких дозволяє підвищити привабливість країни для подорожей. Для переходу на інноваційний шлях розвитку потрібна модернізація галузі через впровадження інноваційних технологій у процесі виробництва туристичних послуг, а також під час управління на всіх рівнях економічної системи. Для цього необхідна виважена інвестиційно-інноваційна політика (що може передбачати фінансування цільових програм щодо впровадження інноваційних технологій; надання пільгових умов туристичним підприємствам, які впроваджують інновації у своїй діяльності; спеціальну

науково-технічну, податкову та кредитно-фінансову політику; надання фінансової допомоги, надання субсидій та грантів для реалізації наукових розробок, що стосуються туристичної індустрії та пов'язаних з нею галузей економіки), яка допоможе підтримати інноваційні проекти, що розробляються як на рівні держави, так і на рівні регіонів та окремих районів. Упровадження визначених інноваційних рішень також допоможе індустрії гостинності стати конкурентоспроможною на вітчизняному та світовому ринках, а також збільшити потік туристів та зробити мінімальним вплив сезонності.

Література

1. Ресторанний ринок у 2023 році – зміни та підсумки <https://horeca-ukraine.com/restorannij-rinok-u-2023-roci-zmini-ta-pidsumki/>
2. Жукович І. А. Інновації в туризмі: основні теоретичні та практичні аспекти. Наука та наукознавство. 2017. № 2. С. 69-81.
3. Григорчук Д. В. Інноваційні форми розвитку сучасного туризму. XXI Міжнародний науковий семінар «Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті, подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи в умовах воєнного стану». Київ-Світязь, 4-8 липня 2022 р.
4. Україна. Туризм. Загальний внесок у ВВП. URL: <https://knoema.com/atlas/Ukraine/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDReferences>
5. Пузирьова П. В. Розвиток стратегічного партнерства на основі створення інноваційної бізнес-моделі повоєнного розвитку туризму в Україні. Актуальні проблеми економіки. 2022. № 8(254). С. 39-48.
6. Єремія Г., Наконечний К. Аналіз інноваційної діяльності та стратегії розвитку у сфері послуг Галицький економічний вісник. 2021. № 6 (73).

7. Шаповалова О. М. Інноваційний розвиток підприємств сфери послуг: Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2013. № 4(2). С. 241-246
8. Шацька З. Я., Пушкар К. С. Проблеми та перспективи розвитку туризму в контексті переходу до інноваційних технологій. Приазовський економічний вісник. 2020. №3(20). С. 143-147.
9. Костинець В. В. Державне регулювання економічним розвитком сфери туризму та гостинності: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. К.НАУ, 2021.

References

1. HoReCa-Ukraine (2023), “The restaurant market in 2023 - changes and results”, available at: <https://horeca-ukraine.com/restorannij-rinok-u-2023-roci-zmini-ta-pidsumki/> (Accessed 05 Aug 2024).
2. Zhukovych, I.A. (2017), “Innovations in tourism: main theoretical and practical aspects”, *Nauka ta naukoznavstvo*, vol. 2, pp. 69-81.
3. Hryhorchuk, D.V. (2022), “Innovative forms of development of modern tourism”, XXI Mizhnarodnyj naukovyj seminar «Suchasni problemy informatyky v upravlinni, ekonomitsi, osviti, podolanni naslidkiv Chornobyl's'koi katastrofy v umovakh voiennoho stanu» [XXI International Scientific Seminar "Modern problems of informatics in management, economy, education, overcoming the consequences of the Chernobyl disaster in the conditions of martial law"], Kyiv-Svitiaz', Ukraine.
4. Knoema (2024), “Ukraine. Tourism. Total contribution to GDP”, available at: <https://knoema.com/atlas/Ukraine/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GD>References (Accessed 05 Aug 2024).
5. Puzyr'ova, P.V. (2022), “Development of a strategic partnership based on the creation of an innovative business model for the post-war development of tourism in Ukraine”, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 8 (254), pp. 39-48.

6. Yeremiia, H. and Nakonechnyj, K. (2021), “Analysis of innovative activity and development strategy in the service sector”, Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk, vol. 6 (73).
7. Shapovalova, O.M. (2013), “Innovative development of enterprises in the service sector”, Visnyk skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia, vol. 4 (2), pp. 241-246
8. Shats'ka, Z.Ya. and Pushkar, K.S. (2020), “Problems and prospects of tourism development in the context of the transition to innovative technologies”, Pryazovs'kyj ekonomichnyj visnyk, vol. 3 (20), pp. 143-147.
9. Kostynets', V.V. (2021), “State regulation of the economic development of tourism and hospitality”, Abstract of Doctor dissertation, Economy, NAU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2024 р.